**N. Horban, PhD (Law), Associate Prof.**
**Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine**

**MAKING A NOTARY'S WRIT OF EXECUTION ON LENDING: CURRENT PROBLEMS**

***The paper provides a comprehensive analysis of the notary's writ of execution as a way of protecting civil rights by a notary and as an executive document.***

***It is determined that the procedure for making a notary's writ of execution on online lending, microcredit, and consumer lending agreements is not perfect. The notary, the executor, and other participants in the relevant notarial and enforcement proceedings perform in the specified proceedings different acts in their external form and direction creating consequences only for the lender and the borrower.***

***Emphasis is placed on the fact that the notary, before making a writ of execution, must establish the affiliation, admissibility, and authenticity of all evidence on the basis of which s/he establishes the indisputability of the debt presence and the existence of all grounds for the writ of execution.***

***It has been suggested that it is necessary to provide for the notary's liability for making a writ of execution, which will later be recognized by the court as unenforceable.***

***Upon receipt of the notary's writ of execution by the enforcement authorities or a private executor, the executor is only obliged to check the presence of all mandatory details specified in part one of Article 4 of the Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings". Concerning the fact that under the national legal structure, the factual data contained within the notary's writ of execution are used by the executors as the basis for enforcement proceedings, it is considered a legal necessity to guarantee the borrower the right to receive notification from the notary of the creditor in relation to the request on making a writ of execution on the debt document. Thus, even at the stage of making a writ of execution, the notary must check and establish the indisputability and recognition of the borrower's presence or absence of debt.***

***The author substantiates that such a mechanism should provide effective tools for self-control of the notary and neutralization of illegal sources of factual data, which form the basis of executive inscriptions made by notaries and then recognized in court as unenforceable.***

***Keywords: notary, executor, executive document, notarial act, executive proceedings.***

**Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.**
**Legal Studies, 2021; 4 (119): 20-28**
**УДК 340.5**
**DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/4.119-5**

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2021

**Б. В. Даниленко, канд. юрид. наук, адвокат**
**ORCID ID: 0000-0003-4314-9051**
**Київ, Україна**

# ВЕДИЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРАВА УКРАЇНИ

"…я охоронятиму для народу састер і не розголошуватиму нічого потаємного ні еллінові, ні варвару…"
*Херсонеська присяга*

***Ведична культура – одна з найдавніших культур у світовій історії, яка досягла високого рівня розвитку ще до нашої ери. Веди – священні книги, які слугували основою для формування розвинутих правових систем у різні історичні періоди. Упродовж тисяч років веди мали поширення по всій Євразії. Водночас, сучасна наука недостатньо дослідила цей феномен. Після того, як християнська церква закріпила своє становище у Європі, веди були забуті. Сучасна західна наука повторно відкрила веди у XVIII сторіччі нашої ери, коли англійці окупували Індію. Вони виявили, що в Індії ведична культура зберегла сильні позиції та стала основою для розвитку місцевої правової системи. Індійське право, засноване на ведах, набуло високого розвитку. У його основі лежать складні теоретичні конструкції, що демонструють високий рівень розвитку правової думки. Особливу роль у ведичному праві Індії відведено правовій доктрині. Ця особливість також характерна для мусульманського права, яке розвивалося під впливом ведичної правової традиції. Усупереч поширеній думці, ведичні порядки збереглися не лише в Індії. У сучасному Курдистані подекуди їх можна спостерігати й досі у незмінному вигляді. Починаючи з XIX сторіччя у країнах Європи активно розвиваються дослідження у сфері порівняльного мовознавства. Їхні результати демонструють вражаючу близькість індійської та європейських культур. Особливо це стосується України. У той же час, історична наука з невідомих причин не сприймає дані лінгвістики, релігієзнавства й інших суспільних наук. Проте історичні джерела свідчать про безпосередній вплив вед на українську культуру. Веди також є тим фундаментом, на якому розвивається українське право.***

***Ключові слова: веди, дгарма, правова доктрина, Індія, Україна, Русь, мусульманське право, держава, Закони Ману, Руська Правда.***

## ВСТУП

Давня ведична культура породила високоризвинуті правопорядки, які налічують не одну тисячу років. Сучасна наука розлядає ведичну культуру переважно в контексті давньої та сучасної Індії. Проте веди поширені по всій Євразії, й Україна не є винятком. Веди стали одним із філософських джерел, на підставі яких сформувалося сучасне право України. Проте дослідження цього феномену досі перебуває поза полем зору української правової науки.

Вивчення ведичних джерел має значення для розвитку науки історії держави та права, яке важко переоцінити. Не можна сказати, що ведичні джерела права були невідомі цій науці. Закони Ману та деякі інші писані джерела права Індії (у скороченому вигляді) викладено, мабуть, у кожній хрестоматії для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Водночас, наука держави і права, на нашу думку, неправильно визначає роль цих пам'яток права в історії становлення сучасного права України й інших країн Європи та Азії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Індійське право досліджено в роботах західних науковців: Ю. Йоллі, Н. Сен-Гупти, В. Рубена, Р. Ленга, Д. Деррета. Перед Першою світовою війною у Російській імперії С. Д. Ельманович здійснив повний переклад Законів Ману на російську мову. У радянські часи право Індії досліджували А. А. Вигасин, Н. А. Крашенникова, А. М. Самозванцев та ін. В Україні вприту до нашої теми дослідження наблизився О. А. Гавриленко, який вивчав правотворчість античних держав Північного Причорномор'я як фактор формування вітчизняного права. Проте Гавриленко випустив із поля зору ведичні джерела права, які мали дуже сильний вплив якраз у Північному Причорномор'ї, і зосередив основну увагу на правопорядках еллінських колоній.

**Метою статті** є визначення ролі ведичних правових традицій у формуванні права України.

**© Даниленко Б. В., 2021**

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ**

**Географія ведичної культури.** Ведична культура у широкому розумінні цього слова залишається мало дослідженою у сучасній науці. Проте особливо варто зазначити те, що історична наука розміщує її лише в далекій для України Індії. У той же час, історикам достеменно відомо, що веди не були складені в Індії. Відомо навіть, ким, звідки, коли і за яких обставин вони були імпортовані до Індії: на початку II тисячоліття до нашої ери племена аріїв, що рухалися з території Курдистану, завоювали Індію та насадили на окупованих територіях власні порядки [1, с. 472]. Ці факти ніхто не оспорює. Дивовжино, але незважаючи на викладене вище, історики вперто продовжують локалізувати ведичну культуру виключно в Індії. Щоправда, в історичній науці немає єдності щодо того, звідкіля саме завойовники арії прибули до Індії. Хоча повну картину переселення аріїв відтворити поки що не вдається, маємо чимало окремих свідчень. Наприклад, рух арійських народів із Курдистану (переважно територія сучасного Ірану) на схід детально продемонстровано в роботі башкирського дослідника Салавата Галлямова "Давні арії та вічний Курдистан" [1].

Більше того: давні ведичні порядки збережено у тих географічних місцевостях, де арії проживали ще до завоювання Індії по сьогоднішній день, подекуди у незмінному вигляді [1]. Сучасні курди досі зберігають варновий устрій та інші суспільні відносини, які точно відповідають писемним, археологічним та іншим даним щонайменше III тисячоліття до нашої ери! Але не менше нас вражає той факт, що історична наука ігнорує суспільні порядки сучасного Курдистану – живий приклад давнини.

Правова наука наслідує сумнівний шлях історичної науки.

Водночас дослідження арійських племен і ведичної культури активно розвиваються ще з XIX ст. у межах лінгвістики, особливо порівняльного мовознавства. Схоже, що лінгвістичні паралелі настільки очевидні, що їх просто неможливо ігнорувати. У цьому напрямку українські вчені досягли високих результатів.

Дані релігієзнавства засвідчують, що руси, які нині звуться українцями, поклонялися багатьом богам, яких нині з якихось причин продовжують називати "індуїстськими": Індра, Шива, Баладева тощо [2].

Проте в Україні не залишилося ні руських вед, ні писемних пам'яток права тієї доби, що дає підстави для науки історії держави та права продовжувати ігнорувати очевидні дані лінгвістики, релігієзнавства й інших суспільних наук.

**Ведичний правопорядок Індії.** Дослідження ведичних правопорядків у сучасній західній науці почалося з перекладів писемних джерел індійського права (дхармашастр) наприкінці XVIII ст. англійськими колонізаторами для практичних потреб – управління у завойованій Індії [3, с. 13].

Ведична культура, як ми вже вказували, має давнє походження (раніше II тис. до н. е.) і була принесена до Індії аріями із заходу. Звісно, за тисячі років вона розвивалася власним шляхом на місцевому ґрунті і створила дуже складний місцевий правопорядок. Сучасні дослідники виокремлюють в історії права Індії три етапи: 1) доколоніальний; 2) колоніальний; 3) сучасний [4]. Здавалося б, що за тисячі років ведичне право мало б уже давно стати мертвим. Особливо, якщо врахувати агресивні впливи мусульманськоо права й англійського права. Проте так не сталося.

Так, Н. А. Крашенникова зазначає, що індійська традиція нерозривно пов'язує розвиток правової думки Давньої Індії з численними пам'ятками індійської ведичної літератури, історія яких іде до глибини тисячоліть. Вплив, який здійснила регілійна, філософська й інша ведична література на правову культуру Давньої Індії був настільки значним, що багато правових явищ і в сучасній Індії не можна зрозуміти та пояснити без урахування цього впливу. Вона також наводить слова відомого англійського індолога Д. Дерретта: у сучасному традиційному індуському праві, норми якого мають персональний характер дії, живе "дух" стародавніх джерел права, існує "низка фіктивних підходів, необхідних для того, щоб безперешкодно досягати поставлених цілей" [4, с. 21].

Саме тому ведична культура взгалалі та ведичне право зокрема досі вважають характерним індійським феноменом: Індія – незалежна держава, одна з найбільших країн світу, яка зберігає ведичне право у своїй сучасній правовій системі.

**Джерела ведичного права.** Веди (Ригведа, Самаведа, Яджурведа, Атхарваведа) – священні книги сивої давнини – містять для правовірного індуса божественні приписи, істину. Згідно з усталеною традицією літературу кожної веди поділяють на чотири групи: самхіти, брахмани, араньяки й упанішади, які і складають шруті – "почуте", або веди у власному значенні цього слова, що займають перше місце у переліку джерел давнього права Індії.

Проте у самих ведах важко знайти те, що можна віднести до норм права. Веди потрібно розлядати лише як ідейну основу індуського права. Правові норми закріплено в іншій давньоіндійській літературі – смріті – "запам'ятовуване", тобто традиція, що передається за пам'яттю, що походить від окремих авторитетів. Смріті – ритуальні, наукові, правові трактати, що коментують веди. Самі трактаки відомі під назвою дхармасутр ("сутра" – нитка). На базі найдавніших дхармасутр – Гаутами, Баудхаяни, Апастамби, Васіштхи (VI–III ст. до н. е.) та інших – виникла багата правова література, смріті, або шастри, наприклад Манусмріті (Закони Ману) [4, с. 22].

Окрім наведених вище писаних джерел права, для ведичного правопорядку Індії характерні ще два джерела: доктрина та звичай, які буде розглянуто нижче в контексті теоритичних засад ведичного права.

**Теоретичні основи ведичного права.** Основне поняття ведичного права, яке відображено у самих назвах писаних правових джерел – *дгарма.* Без розуміння цього поняття неможливе розуміння ні давнього, ні сучасного права Індії. Так само, як і будь-якого іншого ведичного правопорядку.

А зрозуміти це поняття непросто, адже воно не має належного відповідника в сучасних європейських мовах. Нерозуміння цього ключового для ведичного індійського права поняття створило значні проблеми для перших європейських дослідників [3, с. 5].

Більшість людей неодноразово чула про карму, але не про дхарму. У побуті говорять про карму, коли описують якийсь випадок негативних наслідків від власних вчинків. Звісно, ті, хто про це говорять, не розуміють дійсного значення поняття "карма". У перекладі із санскриту карма означає "дія", "вчинок" [5, с. 23]. Карма – це досвід. Досвід людини, який вона прожила, і який записаний на певному плані реальності. Звісно, цей досвід (тобто діяльність) стає причиною подальших подій у житті людини. Тому карму ще називають законом причини та наслідку. Через це кажуть, що, якщо людина зробила щось негідне, то вона отримує негативні наслідки. Звісно, це вкрай спрощене розуміння.

Поняття карми відтіняє для нас поняття дгарми. Якщо карма – це пережитий досвід, то дгарма – це досвід ще не пережитий. Тобто якщо карма – це дійсне, то дгарма – це належне. А право з погляду науки належить саме до категорії належного, а не дійсного.

Наведемо тлумачення поняття "дгарма" від українського лінгвіста, сходознавця-індолога, що вчився у Лакхнауському університеті (Індія, штат Уттар-Прадеш), нарешті, жив і подорожував Індією та добре обізнаний з індійськими реаліями та світоглядом – Степана Наливайка: "Дгарма (у ведах арта) – основоположне поняття індійської філософії, що означає світолад, вселенський закон, непохитність космічних процесів (зміна зими весною, дня ніччю, рух небесних світил, плин річок тощо). На арті-дгармі тримається впорядкований, організований, справедливий світ, його моральні, етичі, суспільні, релігійні устої" [2, с. 23].

Закони Ману визначають дгарму для кожної касти [6]. Порушення дгарми карається покутою, вилученням із громади, іншими формами громадського осуду [2, с. 23]. Проте ми бачимо тут не лише громадський осуд, але і юридичну відповідальність. Примусове застосування покарань здійснює раджа – правитель, як утілення дгарми.

Із цього можна дійти висновку, що дгарма – це також обов'язок. Таким чином, дгарма охоплює право в об'єктивному розумінні – як порядок, справедливість, та у суб'єктивному – як обов'язок у суто формально-юридичному значенні. На нашу думку, викладене нами вище демонструє не лише високий світоглядний рівень, але й високий рівень правової думки аріїв.

**Роль правової доктрини у ведичній правовій культурі.** Теоретично, якщо текст смріті не відповідає ведичному тексту, він не може діяти як джерело права, оскільки веди вважаються джерелом усіх знань. Там, де є суперечності між ведичним текстом і смріті, перевагу має веда – основний принцип давньоіндійського права. Але оскільки у самих ведах норми права відсутні, для підвтердження одвічної божественної сутності права брахманська ортодоксія виходила з фікції, що частина смріті заснована на забутих або втрачених шруті та практично смріті ніколи не можуть тлумачитися як такі, що суперечать ведам [4, с. 22].

У релігійно-ортодоксальній правовій теорії Індії склалася доктрина про рівний авторитет усіх дхармашастр та їхню істинність. Як наслідок брахмани розробили фікцію, відповідно до якої між дхармашастрами не може бути протиріч.

Межі індійського права згідно із цією теорією, що буцімто визначені змістом вед, мають бути абсолютно нерухомі, мають виключати вплив часу. Цей постулат ортодоксів заперечується усім змістом дхармашастр, як і всім розвитком права Індії, що відображає ті соціально-економічні та політичні зсуви, що відбувалися в індійському суспільстві [4, с. 23].

Наведене вище свідчить про неминучість великої ролі доктрини серед джерел ведичного права. Адже фікції про абсолютизацію вед як джерела права, неможливість суперечності правових джерел ведам, несуперечність між самими цими джерелами, за умов мінливої соціальної дійсності могли бути дієвими лише за умов відповідного тлумачення, що здійснювали жерці.

Одразу напрошується паралель ведичного права з мусульманським правом. Адже мусульманське право також містить фікцію про абсолютизацію священних текстів ісламу як джерела права. У сучасних мусульманських країнах, як правило, діє і світське право, і мусульманське право. Юрисдикції світської та релігійної систем права перетинаються. Вони не завжди конкурують – у багатьох країнах вони узгоджуються, і часом дуже вдало.

Паралелі між ведичним і мусульманським правом наводить і А. М. Крашеннікова в контексті розв'язання проблеми відповідності вимогам часу у системах правах, заснованих на доктрині одвічної незмінності джерела права: "Теоретично незмінні системи права обхідними шляхами пристосовуються до потреб суспільного розвитку. У мусульманському праві, наприклад, використовувався метод порівняльного мусульманського права, коли одна школа права запозичувала інститути іншої школи мусульманського права. Індуське право пристосовувалось до потреб суспільного розвитку шляхом широкого залучення до своєї системи звичаїв, що робило його жорсткі межі еластичними. Модифікація традиційних концепцій із боку щоденної практики значною мірою сприяла можливості звернення також і до "принципів справедливості" як до додаткового вказівника на дгарму" [4, с. 27].

Мусульманське право – предмет вивчення в курсі історії держави і права студентів українських вищих навчальних закладів. Цікавість мусульманського права якраз і полягає у високій ролі правової доктрини. Водночас українські студенти не вивчають наведені вище теоретичні конструкції на матеріалі з власної історії – ведичних правових традиціях. Особливо дивно це виглядає, якщо врахувати, що мусульманська правова доктрина розвивалася на базі ведичної, і аж ніяк не індійської.

Абу-Ханіфа Денавері – богослов, який здійснив вирішальний вплив на догматику та правознавство ісламу, засновник однієї із чотирьох основних шкіл (мазхаб), був курдом за походженням [1, с. 427]. Як відомо, на час арабських завойовницьких походів під прапором ісламу курди дотримувалися (а частина і досі дотримується) ведичних порядків. Мусульмани вороже ставилися до останніх і намагалися їх викорінити. Незважаючи на це, ведична культура, як культура, що досягла високого розвитку, не могла не спричинити значного впливу на арабів-мусульман. Так само, європейські хрестоносці завойовували арабські мусульманські території у Палестині, але це не завадило їм здійснити масу запозичень у своїх супротивників. Якщо в інших випадках можна посилатися на те, що араби-мусульмани запозичили правові традиції у близькосхідних культур (наприклад, у Вавилону, який у сучасній науці особливо популяризується), то у вказаному випадку очевидно, що Абу-Ханіфа Денавері були ближчими ведичні порядки суспільства, з якого він сам походив, а не якісь інші.

Як відомо, іслам виник у VII столітті нашої ери. Коли були написані веди, невідомо, але відомо, що на тисячі років раніше. Так само і доктрина незмінності правової системи, а отже і традиція жерецького тлумачення правових норм, виникла у ведичній правовій культурі задовго до появи ісламу і, відповідно, мусульманського права. Навряд чи є підстави вважати, що мусульманські жерці розробили такі складні теоретичні доктрини самостійно, якщо врахувати, що вони були добре відомі у тих місцевостях, де жили мусульмани. Навряд чи вони змогли б це зробити, навіть якби схотіли – адже освічені люди знали про такі речі.

**Функції ведичного права.** Сучасна теорія права має класичний поділ функцій права на правотворчість і правореалізацію. Звісно, такі теоретичні узагальнення відповідають високому рівню розвитку правової думки сучасності. У той же час у процесі дослідження ведичних правових систем нас вразив той факт, що ведичне право ще 2 000 років тому знало такий поділ.

Згідно із Законами Ману, Веди є першим джерелом священного закону. Який би закон не ухвалив Ману для тієї чи іншої особи, такий закон повністю викладений у Веді [6, с. 15]. Коли два священні тексти (Шруті) протиречать один іншому, то вони обидва вважаються законом [6, с. 16]. Ці правові норми підтверджують викладені вище відомості про основні концепції ведичної правової доктрини в Індії. З погляду сучасної теорії права ми назвали б їх принципами ведичного права.

Три двічінароджені варни мають вивчати (Веду); але серед них лише брахман має пояснювати її [6, с. 228–229]. У світлі викладеного вище фактично це означає, що варна брахманів (тобто жерці) здійснює правотворчість.

Водночас стосовно царя, стосовно якого прямо вказано, що він належить до варни кшатріїв (воїнів) маємо зовсім інші приписи. Він – володар правосуддя. Для царя Владика створив колись свого власного сина, Покарання, захисника всіх творінь, (втілення) закону. Цар має, на підставі ґрунтовного розгляду місця і часу (злочину), силу та знання злочинця, накласти справедливе покарання на людей, що чинять не за законом [6, с. 130]. У той же час до обов'язків кшатріїв віднесено охорону народу [6, с. 237]. Як кшатрій цар має захищати своїх підданих [6, с. 143]. Дгарма царя – охороняти державу. Як від зовнішніх, так і від внутрішніх ворогів. Таким чином, цар (монарх) здійснює і судові, і поліцейські функції.

У сучасній теорії права державні органи, які забезпечують виконання закону шляхом застосування примусу, називають право*охоронними* органами. Вони застосовують право. Правосуддя та правоохоронна діяльність належать до функції правореалізації.

Отже, ведичне право знало чіткий розподіл функцій правотворчості та правореалізації, які здійснювали відповідні інституції.

**Держава.** У нас є всі підстави стверджувати, що ведичне право має дуже глибоку історію. Коли воно виникло, нині невідомо. Але воно набуло високого розвитку вже декілька тисяч років тому. Про це свідчить надзвичайне багатство лексики державно-правової тематики, яке існує у санксриті – мові, яка вже давно стала "мертвою".

Та ведичний правопорядок не став мертвим – він жив у правопорядку середньовічних русів, живе він і понині в Індії, Ірані й інших країнах Азії.

Вищий прояв дгарми – держава, санскр. раштра, ратта. Вона – гарант дгарми, яку сповідує, підкріплює, оберігає, захищає, а за порушення її – і карає. Санкритське дгарма й українське держава споріднені: в обох словах наявна основа dhar – "держати", "тримати". Царський символ – бик, на стягах царів він засвідчував їхню відданість дхармі. Бик і дгарма-чакра – "колесо карми" прикрашають герб сучасної Індії, дгарма-чакра – центральний елемент і її триколірного державного прапора [2, с. 23–24].

Таким чином, згідно з логікою вед, держава виводиться з права, а не навпаки. Нам, як представникам правової науки, це не може не подобатися. Але тут потрібно звернути увагу на інше: такий підхід відповідає сучасним уявленням про право. Його виникнення потребує високого рівня теоретичного узагальнення і можливе лише на певному, високому, рівні розвитку правової думки. Такого рівня і близько не досягала правова думка в Європі Середніх віків, яку представляють так звані варварські правди.

Санскрит – давня мова, якою написані веди, має багату лексику державно-правової тематики.

Наведемо приклади "державної" лексики сакскриту.

Санскритською *раштра* – високостатусний соціальний термін, що не тільки обслуговує таку важливу сферу, як найменування держав, а і творить інші першорядні терміни, імена та назви.

*Раштрі*, *Раштрік*, *Раштрін* – дослівно "Наділений державою", "Цар". *Раштрабгріт*, дослівно "Державодержець" – "Цар", "Правитель". *Раштравардгана* – "Примножувач держави", "Побільшувач країни". *Раштрадеві* – "Богиня держави". *Раштракута* – "Вершина держави". "Раштрапала" – "Захисник країни", "Владика держави", "Цар". *Абгіраштра* – "Завойовник країн". *Дгрітараштра* – "Міцнодержавний".

У мові хінді, основа якої санскритська лексика, *раштра* творить численні терміни, зокрема і стосовні сучасної державної атрибутики.

*Раштра-паті,* дослівно "батько країни" – президент (pati споріднене з укр. *батько* і рос. *батя); раштрапаті-бгаван* – президентський палац. *Раштра-ґан* – державний гімн (gan – "пісня", *ґаян* – "співак", *ґаїка* – "співачка", від санскр. Ga – "співати"; порівняння з укр. *гаївка* – різновид веснянок). *Раштра-джганда, раштра-дгваджа* – державий прапор. *Раштра-бгаша* – державна мова.

Початкове *А* в назві *Аратта-Араштра* – заперечна частка ("не", "без", "анти-"), властива санскриту й іншим індоєвропейським мовам. До хінді із санскриту перейшли терміни, де ця частка поєднана саме з *раштра*. *А-раштрій* – антидержавний, антинаціональний (*раштрій* – державний, національний). *А-раштрі-кріт* – роздержавлений, денаціоналізований. *А-раштрі-каран* – роздержавлення, денаціоналізація. З ними перегукуються інші санскритські терміни в мові хінді.

*А-радж'я* – "не-держава" (санскр. *Rajya* – синонім до *раштра*). *А-радж* – "безцарна" (про країну без правителя). *А-раджан* – "не-царська", "некерована царем", "анархічна" (про країну): у слові *анархія* теж заперечна частка *ан.* Грец. *Anarhos* (*архос* – "ватажок", "правитель") і санскр. *А-rajan* – семантичні двійники. *А-раджакта,* досл. "не-царськість" – "беззаконня", "безлад", "анархія" (*та* – санскритський суфікс, тотожний укр. *та* в *спільнота, чеснота, виднота, гарнота, висота, широта* тощо). *А-раджан-стхапіт* – "не-встановлений-царем", "незаконний", "нелегальний", "недійсний". Таким чином, легендарна назва *Араштра-Аратта* означає лише "не-держава", "не-країна" [2, с. 48–49].

Наведені лексичні дані ми запозичили у відомого українського мовознавця С. Наливайка. Він наводить ці відомості в контексті розгляду країни Аратта в індійському епосі "Махабхарата". Проте нас, як представників правової науки, зацікавило зовсім інше. Те, що для мовознавців може мати другорядне значення, для нас має значення першорядне: величезне багатство лексики державно-правової тематики санскриту й хінді та її безпосередній зв'язок із відповідною українською лексикою.

**Ведична культура русів.** Як ми вже казали на початку цієї статті, унаслідок загадкового замовчування в історичній науці ведичної культури аріїв відповідні дослідження зосередилися в межах лінгвістики. Мовознавці Великої Британії, Росії та інших країн активно працюють у цьому напрямку вже третє століття. Серед них гідне місце займають і українські дослідники. Один із засновників так званих індоарійських досліджень в Україні – Михайло Красуський, який опублікував свою роботу "Древность малороссийского языка" ще 1879 р. [7]. Серед сучасників ми вкажемо Степана Наливайка – автора навчального посібника з мови хінді для українських студентів (1997 р.).

Одразу хочемо зробити термінологічне зауваження. Термін "індоарії" виник на підставі знайомства європейців з Індією після її завоювання англійцями у XVIII столітті. Європейців вразило багатство лексичних та інших паралелей власних культур з індійськими. На індусів цей феномен справляє не менш яскраве враження. Наведемо слова перекладача руського "Слова о полку Ігоревім" Джогоннатха Чокроботі: "Я не міг собі уявити, що відкриття за відкриттям чекають на мене при роботі над текстом "Слова"". Під впливом цих "відкриттів" європейці назвали споріднені культури Індії та Європи індоєвропейськими.

Проте в контексті історії аріїв ці паралелі аж ніяк не можна назвати дивовижними. Арії з території Курдистану перемістилися до Індії. Вони завоювали місцеве населення і нав'язали йому свої порядки. Пізніше частина аріїв залишилася в Індії, решта ж вирушила на захід і з часом досягла краю континенту – Європи. Хіба варто так дивуватися тому, що люди одного походження мають схожу культуру?

Історія повторилася під час британського завоювання Індії.

Якщо називати ведичну культуру аріїв індоєвропейською, то так само можна назвати англійське common law індо-англійським (до того, ж як і в терміні "індоєвропейський" "індо" стоїть попереду) на тій лише підставі, що завойовники з Британських островів насадили в Індії власне право, як це зробили на три тисячі років раніше їхні пращури. Абсурдність такого підходу очевидна. Тому термін "індоарії" ми вважаємо невдалим.

Дослідження історії аріїв і ведичної культури ускладнює також штучний відрив історії Індії від історії народів Європи. Адже недостатність даних про контакти людей, що жили на різних краях Євразії, дають можливість продовжувати триматися хибних тверджень про повну їхню ізоляцію один від одного. Звісно, факти, що суперечать теорії ізоляції, намагаються ігнорувати. Але сучасні роботи європейських та американських дослідників спростосвують цю теорію, що ми продемонструємо у наступних публікаціях.

Як ми вже казали вище, дані релігієзнавства засвідчують, що руси (українці) поклонялися багатьом богам, яких сьогодні з якихось причин продовжують називати "індуїстськими": Індра, Шива, Баладева тощо [2].

Проте найбільше свідчень походження ведичної культури в Індії із Заходу дає лінгвістика. Наведемо слова Михайла Красуського: "Довгий час займаючись порівнянням арійських мов, я дійшов переконання, що малоросійська мова не лише старша за всі слов'янські, що стосується і так званої старослов'янської, але і санскритської, грецької, латинської та інших арійських" [7, с. 9–10]. Такий висновок став результатом фундаментальної праці з порівняльного мовознавства. Варто зазначити, що М. Красуського важко звинуватити у суб'єктивності. За походженням він – поляк, підданий російського імператора. Крім того, у цитованій публікації він явно демонструє особисті переживання щодо своєї польської батьківщини [7, с. 39]. Звісно, неупередженість М. Красуського говорить на користь об'єктивності його висновків. І рівною мірою створює ще більшу загрозу недругам України.

Тому не варто дивуватися, що така заява викликала переполох серед російських імперіалістів. Публікації М. Красуського не набули поширення. Результати його дослідження замовчувались. За радянських часів заборонялося навіть публікувати його роботи. Але українські вчені не полишали роботи у цьому напрямку. Тому одразу ж як Радянський Союз зазнав краху, статтю М. Красуського було знову опубліковано. Але на цьому історія не закінчилась. Виявилося, що українська держава аж ніяк не зацікавлена у поширенні історичної правди, яка створює величезний престиж для України. Так само, як і за часів Російської імперії, результати дослідження М. Красуського замовчують.

Наведена вище історія дуже показова. Те саме стосується й інших досліджень у цьому напрямку.

Отже, даних про ведичні витоки української культури, у широкому розумінні слова, більше, ніж достатньо. Проте в Україні не залишилося ні руських вед, ні писемних пам'яток права тієї доби, що дає підстави для науки історії держави та права продовжувати ігнорувати очевидні дані лінгвістики, релігієзнавства й інших суспільних наук.

Із проголошенням незалежності України ситуація змінилася: українська аудиторія отримала доступ до численних публікацій "Велесової книги" [8]. Ця писемна пам'ятка складена руськими жерцями у IX столітті нашої ери. "Велесова книга" – це політичний маніфест русів, що закликає до боротьби з іноземними завойовниками, у першу чергу греками (візантійцями). Вона містить величезний масив історичних даних, що довгий час були втраченими для сучасної науки. Підтверджує дані про слов'янський пантеон богів, такий близький до індуїстського. Наводить деякі відомості про еволюцію політичного устрою русів. Книга містить чимало іншої цінної інформації з історії русів.

Проте для нас важливо те, що "Велесова книга" містить прямі вказівки на руські веди. "Жрецы призвали о Ведах заботится, а их украли у нас и не имеем ныне" (табличка 6-Д). Отже, руси мали власні веди, які, так само як і в Індії, Курдистані й інших осередках проживання арійських племен, складали фундамент системи права.

Маємо пряме підтвердження наявності у русів писаних джерел права у ще більш ранній період. Так, у 1890–1891 рр. було знайдено письмовий документ. Учені назвали його "Херсонеська присяга". У ній сказано: "…я охоронятиму для народу састер і не розголошуватиму нічого потаємного ні еллінові, ні варвару…". Састер тут є суто індійський термін для священних книг – шастр, які регламентували життя давнього індійця [2, с. 24], тобто були нічим іншим, як писаними джерелами права. Наведемо для порівняння з текстом Херсонеської присяги слова із Законів Ману: "Священне вчення, що наблизилося до брахмана, каже йому: "Я твій скарб, бережи мене, не повідомляй мене тому, хто зневажить мене" [6, с. 29].

Так, "індійські" шастри (дхармашастри), про які ми згадували під час викладу джерел права Індії, неочікувано "виринули" у Криму. До речі, документ знайдено у Херсонесі Таврійському, або літописному Корсуні (сучасне місто Севастополь), який має свого двійника на Черкащині – Корсунь-Шевченківський. Тобто не лише термінологія документу, але й топоніміка підтверджує належність наших предків до ведичної традиції. Як і те, що наші безпосередні предки мали міста на Кримському півострові щонайменше за 1 200 років до татар і за 1 500 років до росіян, з усіма наслідками, які із цього випливають.

Надамо характеристику книг, про які говорить присяга.

Усе життя давнього і сучасного індійця регламентується приписами, викладеними в шастрах, священних книгах, найпершу й найавторитетнішу частину яких складають веди. Ці приписи в сукупності складали морально-етичні засади суспільтсва, дгарму. Поняття дгарма не просто віра чи релігія, воно набагато ширше й охоплює такі категорії: моральність, праведність, чеснотливість, неухильне дотримання релігійних і громадських обов'язків, тощо. На дгармі, викладеній у шастрах, базувалися підвалини суспільства, його етичні, *правові* (виділення наше. – Авт.) норми [2, с. 24].

Шастри формують дгарму – світовий лад. Попередницею дгарми була ведійська "арта". На арті-дгармі тримається впорядкований, організований, гармонійний, праведний, справедливий світ, його моральні, етичні, суспільні, релігійні основи. Термін арта-дгарма не має певного лексичного відповідника, а залежно від контексту означає "лад", "правило", "право", "закон", "віру", "засади", "підвалини", "обов'язки", "приписи", "норми" [2, с. 52].

Ми вже розглядали поняття дгарма в контексті правових текстів Індії. Проте погляд людини сторонньої –

яка не належить до представників правової науки, але дуже глибоко знає індійські традиції, демонструє нам, з іншої перспективи, глибину поняття "дгарма" та його безпосередній вплив на розвиток ведичного права.

Ми бачимо, що з 11 значень, наведених С. Наливайком, 6 мають суто правову природу: правило, право, закон, обов'язки, приписи, норми.

"Херсонеська присяга" кореспондує з даними "Велесової книги", яка багаторазово нагадує про руські міста Північного Причорномор'я та їхню окупацію візантійцями.

"Вот пришли к морю и стали строить города, возвели Хорсунь и иные… Поэтому две их ветви именовались Великие и Малые Борусы, а сурожцы назывались Сурожска Русь" (табличка 6-В). Можливо, Хорсунь "Велесової книги" і є літописний Корсунь, тобто Севастополь, який на думку сучасних росіян є містом російської слави, що насправді було засноване більш ніж за 1 000 років до Москви. Насправді ж росіяни вперше з'явилися у Севастополі лише у другій половині XVIII століття нашої ери – за дві тисячі років після заснування міста русами, яких нині іменують "українці".

Незручності для сучасної російської офіційної історичної науки продовжуються: "(Когда же) Русь была растоптана греками и римлянами, то (русы) пошли по берегам морским и там сотворили Сурожский Край, который был солнечным и подчинялся Киеву".

Зазначимо, що Кримський півострів має давню історичну назву – Таврида. Назва таври – грецький переклад назви руси, таври й руси – одне й те саме слов'янське плем'я. Тобто Крим – це Русь. Що підтверджує і "Велесова книга", яка багато місця приділяє Кримові, але мовить лише про русів, не про таврів [2, с. 93].

Наведені вище дані повністю усувають історичну основу сучасних московських претензій на Крим і Північне Причорномор'я. Проте в контексті нашого дослідження нас цікавить зовсім інше.

"А когда русы пришли на полдень, то сотворили сильный град Сурож, какой не построить грекам. А те его разрушили и хотели русов побить…" (табличка 22). "Сурож же "огречилась" и не будет русской: там теперь боги греческие" (табличка 6-Д).

На думку деяких сучасних дослідників, руські Веди зберігалися у Сурожських храмах, які захопили і зруйнували греки [8, с. 61]. За даними Степана Наливайка Сурож (нинішній Судак у Криму), якому відповідає санскритська surajya, означає "добра, праведна країна" [2, с. 54]. Тобто етимологія підтверджує дані Велесової книги і наведену тут версію.

**Держави Північного Причорномор'я античної епохи**. Писемні пам'ятки загадкового Боспорського царства рясніють арійськими назвами та поняттями [2, с. 83–146], що недвозначно свідчить про вплив аріїв, а значить і вед.

Під час огляду літератури ми згадали про дослідника права держав Північного Причорномор'я античної доби – О. А. Гавриленка. Ним здійснено відповідне дисертаційне дослідження, а 2006 року опублікована монографія під назвою "Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н. е. – VI ст. н. е.)" [9]. Головна думка О. А. Гавриленка, викладена ним у монографії, полягає в тому, що право не виникає спонтанно – правова система України побудована на фундаменті попередніх поколінь, і знання цього фундаменту необхідне для використання досвіду минулого у сучасній правотворчій, правозастосовчій і правоохоронній діяльності [9, с. 297].

Ми повністю погоджуємося з такою постановкою питання. Водночас О. А. Гавриленко зосередив основну увагу на дослідженні правопорядків еллінських колоній, які відтворювали право своїх метрополій. Тобто він обмежився еллінським, іноземним для русів, правом.

На наш погляд, основну увагу треба було приділити не еллінським колоніям, а Боспорському царству, на що нас скеровують дані мовознавства. На підставі ґрунтовного дослідження різноманітних історичних джерел, О. А. Гавриленко викладає сутність Боспорського царства, яке є дуже складним і загадковим феноменом – гегемоністська симмахія, тобто постійний військово-політичний союз на чолі з найпотужнішим в економічному та військовому відношенні полісом, яким був Пантікапей. Такий союз включав не лише різні еллінські колонії, але й велику кількість підвладних неполісних об'єднань – скіфських і меотських племен. Останні і є носіями так званих індоарійських мов і понять, що такі близькі до Індії.

У світлі останніх даних про Боспорське царство зміст Херсонеської присяги може набувати нового значення. Як викладено вище, ті, кого приводили до присяги, обіцяли охороняти шастри і не розголошувати їхній зміст ні еллінові, ні варвару (іноземцю). За недостатності даних можемо запропонувати такі варіанти тлумачення цього тексту.

Варварами називали іноземців самі елліни. Отже, можливо, до присяги приводили саме еллінів жерці (еллінські або ні), які сповідували ведичну традицію. Але можливо, до присяги приводили і не еллінів. Якщо присяга була складена у Боспорському царстві або подібному міжетнічному політичному об'єднанні, то її могли складати люди, які дотримувалися ведичних традицій у еллінському оточенні. Саме тому носії ведичних традицій обіцяли не розголошувати зміст своїх правових актів еллінам, а також іноземцям (що не належали до такого політичного об'єднання), яких за традицією еллінів називали варварами.

Якщо Боспорське царство було політичним об'єднанням різних політичних одиниць, то воно мало сполучати і різні правопорядки, які могли навіть конкурувати між собою. У такому випадку писемні документи можуть спотворювати реальну картину, адже їх складали в інтересах певних політичних груп.

Як би там не було, а еллінські правові джерела є іноземними для русів, на відміну від вед і шастр. Тому, на наше переконання, останні здійснили значно більший вплив на формування сучасного українського права, ніж чужорідні еллінські. Особливо це стосується формування української правової доктрини, адже, як ми розглянули вище, у ведичній правовій культурі доктрині відведена дуже велика роль.

**Закони Ману та Руська Правда.** Руська Правда – писане джерело права XI століття нашої ери. Вважається першим кодифікованим актом і вершиною правової думки Київської Русі. Попередні писані правові джерела вважаються втраченими. Окрім того, в українській правовій думці панує погляд, що до Руської Правди правові джерела здебільшого зводилися до племінних звичаїв і були вкрай примітивними. Отже, талановитий колектив київських учених мужів під керівництвом самого славного князя Ярослава здійснив прорив у юриспруденції – створив перший кодифікований правовий акт русів, до того ж виняткової якості.

Проте порівняльне правознавство псує цю стрункую картину. Як відомо, у часи, про які йдеться, серед народів Європи набули поширення так звані варварські правди – кодифіковані акти, подібні до Руської Правди. Серед найбільш відомих можемо назвати Салічну Правду та Саксонське зерцало.

У сучасній науці держави та права домінує підхід, відповідно до якого варварські правди були сформовані

на підставі компіляції племінних звичаїв і попередніх фрагментарних правотворчих потуг європейських монархів. Тобто здичавілі європейці повністю втратили високі здобутки попередніх епох, але завдяки власним інтелектуальним надзусиллям спромоглися на доволі складні кодифіковані акти. У майбутньому європейці відновили римське право, яке сприяло бурхливому розвитку правових систем країн Європи. Така картина може виглядати переконливою лише тоді, якщо повністю забути ведичну спадщину аріїв – предків сучасного населення Європи. Що, власне, і було зроблено.

Проте здоровий глузд підказує зовсім інше. Невже високорозвинута правова культура, що розвивалася впродовж тисяч років, збереглася лише у віддаленій колонії аріїв – Індії, і була повністю втрачена білшістю її оригінальнийх носіїв?

Дозволимо собі поставити під сумнів таку схему. На нашу думку, веди, шастри й інші джерела ведичного права безпосередньо вплинули на право сучасної Європи. Про це, у першу чергу, свідчать особливості кастового устрою європейських народів. Проте їхня демонстрація вимагає значного тексту, тому буде здійснена нами у наступних публікаціях.

Якщо порівняти Закони Ману та Руську Правду, то одразу можна помітити різницю між ними. Щонайменше, Закони Ману мають значно більшу деталізацію правової регламентації. Для цього достатньо просто поглянути розділ "Зміст" відповідних повних публікацій [6]. І не даремно хрестоматії для українських студентів завжди містять лише фрагменти Законів Ману – адже цей акт має дуже великий обсяг. Так, лише спорам стосовно меж землі присвячено 22 положення. Як представники науки земельного права, маємо зазначити високий рівень правової регламентації відповідних суспільних відносин. Норми, що стосуються залучення свідків до судового процесу, складають десятки положень [6, с. 157–164], що за обсягом співставні з усім текстом короткої редакції Руської Правди [10, с. 79–82]. Навіть розширена редакція Руської Правди – це скромна брошура порівняно із Законами Ману.

Як ми вже згадували вище, в історичній науці ніхто не заперечує той факт, що ведична культура була насаджена в Індії завойовниками із заходу – аріями. "Велесова книга" підтверджує ці дані. "Так водили мы скот в степях, и боги хранили нас, как и было предречено ими в Пенже, что будем иметь много золота и жить богато" (табличка 5-А). "Так произошли Деды русов и пришли из Пенджаба…" (табличка 7-Є). "Сотворились те Роды в Семиречье, где мы обитали за морем в Краю Зелёном, и где водили скот прежде Исхода к Карпеским горам". (табличка 9-А). П'ятиріччя (Пянж) та Семиріччя – територія у Середній Азії, що охоплює частину сучасного Афганістану, Пакистану й Індії, де протікає священна ріка Інд із сімома (або п'ятьма) основними притоками [8, с. 99].

Таким чином, більш ніж за тисячу років до заснування Русі на Дніпрі із центром у Києві, руси мігрували із території сучасної Індії та сусідніх країн на захід, разом із готами й іншими етнічними аріями. А потрапили вони до долини Інду разом з іншими слов'янами у складі ширшої етнічної групи – арійськими племенами, як завойовники. Зрозуміло, що частина аріїв залишилася в Індії.

У цьому контексті повернемося до порівняння Законів Ману та Руської Правди. Закони Ману складені між II століттям до нашої ери та II століттям нашої ери [11, с. 45]. Руська Правда – у XI столітті нашої ери. Ми вже наводили порівняння обсягу цих правових актів. Не менша різниця і в їхньому змісті. Закони Ману – правовий акт величезного обсягу, який, проте, не є зібранням різних за часом і суперечливих за змістом законодавчих актів, як цього можна було б очікувати. Закони Ману – це єдиний внутрішньо узгоджений правовий акт, в якому норми права викладені послідовно і зрозуміло. Порівняно з ним не лише Руська Правда, але й усі інші так звані варварські правди середньовічної Європи демонструють дуже низький рівень правової думки.

Тобто картина розвитку правової науки в арійських народів виглядає так: арії, що залишилися в басейні Інду, створили правовий акт, що демонструє високий рівень правової думки приблизно у часи Христа; натомість арії, які покинули Інд і з часом оселлися в басейні Дніпра, деградували настільки, що лише за тисячу років спромоглися створили жалюгідну подобу такого правового акту. Нам така картина видається сумнівною. Звісно, таке явне протиріччя можна пояснити бідним раціоном, поганою водою чи повітрям, або іншими подібними природничими теоріями, які досі не втрачають популярності. Проте нам такі теорії видаються безпідставними.

Свідчення високого рівня розвитку руського суспільства 2 000 років тому можемо знайти в буквальному сенсі під ногами. Одне з найбільш яскравих свідчень – Змійові вали. Завдяки поєднанню природничих і гуманітарних методів ще у 1970-ті роки встановлено, що вони будувалися на рубежі старої та нової ер. Радіовуглецевий аналіз, проведений, зокрема, у лабораторії точного часу Інституту геології АН СРСР показав: укріплення поблизу Києва датуються 150 роком до н. е. Протяжність оборонних споруд навколо Києва – близько 1000 кілометрів. Усі Змійові вали складають чітку систему водно-земляних перешкод. Вершини чотирьох трикутників збігаються на території Києва.

За розрахунками математика А. Бугая населення за валами мало становити не менше 2 млн людей, а працювало над їхнім спорудженням близько 100 000. Вибудувати таку систему надто складних інженерних споруд можна було лише і лише за наявності державних структур [12, с. 69].

Звісно, для нас ключове значення мають саме останні слова.

Таким чином, 2 000 років тому Київ уже був центром потужної держави. До речі, величезні фортифікаційні споруди будувалися приблизно у той самий час, коли в далекій Індії писали Закони Ману. Оборонні споруди Київської Русі XI століття (час написання Руської Правди) не можуть іти в жодне порівняння зі Змієвими валами. Логічно припустити, що рівень розвитку права Київських держав, які розділяє тисяча років, співвідноситься приблизно так само, як і рівень розвитку інженерної справи. Так само висловимо припущення, що держава із центром у Києві, яка створила Змієві вали, була заснована на ведичних правових засадах, а не на якихось інших. До такого висновку підштовхує маса лінгвістичних, археологічних, міфологічних та інших даних.

Повернемося до порівняння писаних джерел права. Однією з характерних рис варварських правд є система грошових штрафів за вбивство, що відрізняються залежно від соціального походження жертви. Саме ця особливість найбільше запам'ятовується студентам – майбутнім юристам, які в подальшому несуть це враження у життя. У той же час така система штрафів існувала ще у перших дхармасутрах.

Наведемо відповідний текст Апастамби (V–III ст. до н. е.):

"(Людина), що вбила кшатрія, щоб спокутувати ворожнечу, має дати тисячу корів, (за вбивство) вайш'ї – сто, (за вбивстово) шудри – десять… (За вбивство) жінки – (належить спокута) така сама, як і (у випадку) з ними…" [3, с. 21].

Руська Правда: "А за (вбитого) княжого тіуна (стягувати) 80 гривень… А за (вбивство) княжого старости, хто відав селами та нивами, (стягувати) 12 гривень… А за вбивство смерда чи холопа (стягувати) 5 гривень [10, с. 84].

Так само, як і у викладеному вище порівянні розвитку правової доктрини у ведичному і мусульманському праві, здоровий глузд підказує, що навряд чи освічені люди у добрій пам'яті вигадали те, що вже існувало понад тисячу років.

Ми вважаємо, що наведене вище свідчить про те, що руси до захоплення влади у Києві з боку варязької династії Рюриковичів уже не першу тисячу років знали ведичний правопорядок, на фундаменті якого і будувалися наступні правові системи. Не секрет і те, чому і як зникли писемні ведичні правові джерела: їх знищував Константинополь, що паралельно насаджував християнство (у власній редакції). Константинополь, у змові із чужими варязькими князями, які засіли у Києві, усіма силами викорінював ведичну культуру із середовища русів. "Велеосва книга" свідчить про те, що боротьба руських жерців із константинопольськими жерцями тривала століттями. Спочату візантійці захопли узбережжя Чорного моря, спалили і розграбували Сурож та інші міста, осквернили руські храми і викрали веди. Потім за підтримки Рюриковичів вони вдерлися і до Києва.

Це відповідає загальновизнаній схемі історії Русі, що заснована на літописних даних. Недарма через тринадцять століть після Херсонеської присяги представник чужоземної династії, яка захопила князівський стіл у Києві – Володимир, саме з Корсуня, колишнього Херсонесу, приніс до Києва християнство, привів християнських священників і привіз християнські регалії [2, с. 26].

Ця історія дуже цікава й актуальна для сьогодення, але вона вже виходить за межі нашого дослідження. Тут ми звернемо увагу на інше.

**Джерела подальших досліджень ведичної правової думки Русі.** Висловимо передбачення, що у найближчому майбутньому писемні правові джерела русів – веди, будуть опубліковані. Можливо, вони будуть знайдені, а можливо, навіть обнародувані. Коротко розкриємо підстави для таких сподівань. У "Велесовій книзі" вказано, що "у Сурожі були веди але вони викрали їх у нас". Отже, візантійці викрали веди. Не "знищили" чи "спалили". Ні – храми спалили, а веди – викрали. Тобто Константинополь зберіг руські веди для власного використання. Звісно, зовнішнього доступу візантійські жерці ані для іноземців, ані для своїх підданих до таких книг не надавали. Принагідно згадаємо практику католицької Інквізиції: періодично Свята Інквізиція оголошувала кампанії зі знищення забороненої літератури. Це широко відомо. Та не так широко відомо те, що Інквізиція завжди залишала принаймні один примірник для себе. У настановах для пастви так і було вказано: заборонені книги знищити, один примірник залишити для Інквізиції. Якщо книга залишилася в одному екземплярі, її належало одразу передати інквізитору. Вважаємо, що православні візантійські священники (жерці) діяли так само.

Як відомо, у XV столітті Константинополь завоювали Османи. Та навряд чи Османи знищили цінні історичні книги. Як відомо, у Сулеймана Пишного, який правив лише на століття пізніше завоювання Константинополя, була, можливо, найбільша бібілотека в усьому тогочасному світі. Навряд чи він створив її на порожньому місці.

Звісно, держава, яку сучасні історики прозвали "Візантія", припинила своє існування. Але головний ворог руських жерців – Константинопольска церква, існує і процвітає досі. Навіть більше. 1204 р. до Константинополя "навідались" хрестоносці. Тому ще на початку XII століття веди із сурожських храмів могли опинитися у Ватикані.

На наше особисте переконання, руські веди, як і безліч інших документв із згорілих храмів, замків та бібліотек, зберігаються донині у належних для книжок умовах. І в найближчі роки такі документи будуть обнародувані. Для цього є вагомі підстави, але їхній розгляд уже виходить за межі нашого дослідження.

У цьому контексті цікаво навести міркування О. А. Гавриленка. Як представник школи Харківського національного університету внутрішніх справ, він приділяє значну увагу правоохоронній діяльності у сфері захисту пам'яток культурної спадщини, що слугували йому за джерела для дослідження історії Північного Причорномор'я. Він приділяє увагу діяльності українських приватних чорних археологів і протидії їм [9, с. 297–299], із чим ми не можемо не погодитись.

Водночас більшість писемних пам'яток цього географічного регіону, які стосуються саме тієї доби, яку досліджує О. А. Гавриленко, знайдених у другій половині XIX ст., уже давно вивезено за кордон. У XIX ст. силами Російської імперії проведено ґрунтовні археологічні роботи у Криму. Завдяки їм знайдено кам'яні стели з написами античної доби, які проливають світло на ведичні порядки русів. Частину цих об'єктів втрачено. Приблизно така сама частина перебуває у місцевих музеях (також втрачена внаслідок російської окупації Криму). Але більшість пам'яток перебуває за кордоном: приблизно половина у Ермітажі (Санкт-Перетрбург, Російська Федерація) і половина у Кембриджському музеї (Великобританія) [2]. Ворожа до України РФ і дружня Велика Британія однаково не поспішають повертати награбовані артефакти. Схоже, у Москві та Лондоні краще, ніж у Києві, розуміють значення для Світової історії кримських знахідок. Тому діяльність українських правоохоронних органів має бути спрямована не лише на боротьбу з місцевими контрабандистами, але і на допомогу українській дипломатії у стосунках з іноземними урядами, які роблять вигляд, буцімто не розуміють, що утримують награбовані в Україні цінності.

Оскільки ця публікація є такою, що відкриває новий напрямок наукових досліджень, наведено основні джерела, які мають використовуватись для цього. Перший вид джерел – писемні пам'ятки Давнього часу. Це історичні твори Давньої Індії, роботи античних авторів тощо. Другий – Веди, тобто безпосередні писемні джерела права. За відсутності руських вед, поки що змушені користуватися індійськими ведами. Третій – суспільні порядки сучасного Курдистану. Дивовижно, але багато племен Курдистану досі дотримуються ведичних порядків. Це "живе" джерело має особливу цінність. На щастя, курдів знищити не так просто, як книги. Четвертий – археологічні дані. П'ятий – лінгвістичні, особливо порівняльного мовознавства. І шостий – генетичні дані. Сучасні методи генетичних досліджень дають можливість визначити походження людей, що живуть на певній території, а також решток людей, які знаходять археологи, і порівняти їх. Цей новий метод дослідження вже дав вражаючі результати. Генетичні дослідження продемонстрували чимало невідповідностей загальноприйнятої схеми історії невблаганним даним точної науки [1, с. 412–414].

**ВИСНОВКИ**

Отже, ведичний правопорядок базується на складних і надзвичайно глибоких поняттях – дгарма та карма, що відображають високий ступінь узагальнення, який може бути досягнутий лише за високого рівня наукової думки. Цей правопорядок базується на глибокому уяв-

ленні про дійсне та належне. Виводить державу із права, як школи права, які виникли відносно недавно в історичній перспективі. Знає поділ функцій права на правотворчість і правореалізацію. Має складну ієрархію нормативних актів і розвинуту школу їхнього тлумачення, що зумовлює високий авторитет правової доктрини. Коли виник цей правопорядок, нині невідомо. Але він набув високого розвитку вже декілька тисяч років тому. Про це свідчить, поміж іншого, надзвичайне багатство лексики державно-правової тематики, яке існує у санкриті – мові, яка вже давно стала "мертвою".

Саме ведичний правопорядок є основою еволюції правової системи України. Про це свідчить історія русів (українців); маса паралелей державно-правової лексики у санскриті, хінді й українській мові; писемні історичні пам'ятки й інші джерела. Ведична правова традиція набула високого розвитку ще за 1 000 років до укладення Руської Правди, яка демонструє значно нижчий рівень правової думки. Сучасна наука держави і права в Україні користується сумнівними історичними теоріями, які штучно відривають русів та інші народи Європи від ведичної культури, яку локалізують виключно в Індії. Розуміння сучасної правової системи України й історії її розвитку потребують глибокого дослідження витоків правової науки українців. Ці витоки приховані у ведах. Ведичні правові традиції – це фундамент формування українського права.

**Перспективи майбутніх досліджень.** Подальші дослідження ведичної правової культури в контексті розвитку правової думки України мають базуватися на писемних джерелах України, Індії та інших країн; лінгвістичних, етнографічних та інших даних. У першу чергу буде розглянуто варново-кастовий устрій як основа ведичного суспільного ладу. У світлі варнової системи та її модифікацій, а також порівняння Русі з давніми та сучасними суспільствами, буде розглянуто політичний устрій Русі.

**Список використаних джерел:**

1. Галлямов С.А. Древние арии и вечный Курдистан. М. Вече. 2007. 560 с.
2. Наливайко С.І. Індоарійські таємниці України. К. Видавець Сергій Наливайко. 2009. 448 с.
3. Самозванцев А.М. Правовой текст дхармашастры. М. Наука. Главная редакция восточной литературы. 1991. 295 с.
4. Крашенникова Н.А. Индусское право: история и современность. М. Изд-во Моск. ун-та. 1982. – 192 С.
5. Индубала Деви даси (Поздеева И.В.). Джйотиш, или ведическая астрология. 5-е издание. М. Мир Урании. 2018. 296 с.
6. С.Д. Эльманович Законы Ману. Перевод с санскритского. С.- Петербург. 1913 г.
7. Михаил Красуский Древность Малороссийского языка. Індоєвропа. 1991. С. 9–39
8. Велесова книга со словарём. Пер. и коммент. Валентина и Юлии Гнатюк. – 11-е изд. М.: Свет, 2018. – 608 с.
9. Гавриленко О.А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – VI ст. н.е.). Монографія. Харків. Парус. 2006. 352 с.
10. Київська Русь: пам'ятки права (X–XII ст.): тексти, переклади, коментарі: навч. посіб. Уклад. Г.Г. Демиденко, В.М. Ємролаєв. Харків. Право. 2020. – 224 с.
11. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: навч. посіб. Для студентів юрид. Спец. Вищих закладів освіти. За ред. В.Д. Гончаренка. – Кол. Упорядників: В.Д. Гончаренко, О.Д. Святоцький, М.М. Страхов, С.І. Пирогова. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре". – 2002. – 716 с.
12. Буча В. Нашій державі понад 2 000. Індоєвропа. 1991. С. 68-70.

**References:**

***Нормативні акти***

Pravda Ruska (korotka redaktsiia) [Rus Law] Kyivska Rus: pamiatky prava (X–XII st.): teksty, pereklady, komentari: navch. posib. Uklad. H.H. Demydenko, V.M. Yemroaliev. Kharkiv. Pravo. 2020. – 224 s. S. 79-82.
Zakony Manu [Manusmriti]. S.D. Elmanovych Zakonы Manu. Perevod s sanskrytskoho. S.- Peterburh. 1913 h.

***Статті в журналах***

Mykhayl Krasuskyi Drevnost Malorossyiskoho yazыka [The ancient origings of Ukrainain language]. Indoievropa. 1991. S. 9–39.
Bucha V. Nashii derzhavi ponad 2 000. Indoievropa. 1991. S. 68-70.

***Книги, монографії***

Halliamov S.A. Drevnye aryy y vechnыi Kurdystan [Ancient aryan and the eternal Kurdistan]. M. Veche. 2007. 560 s.
Nalyvaiko S.I. Indoariiski taiemnytsi Ukrainy [The Indo-Aryan secrets of Ukraine]. K. Vydavets Serhii Nalyvaiko. 2009. 448 s.; Самозванцев А.М. Правовой текст дхармашастры. М. Наука. Главная редакция восточной литературы. 1991. 295 с.
Samozvantsev A.M. Pravovoi tekst dkharmashastrы [The law text of Dharma-Shastra]. M. Nauka. Hlavnaia redaktsyia vostochnoi lyteraturы. 1991. 295 s.
Krashennykova N.A. Yndusskoe pravo: ystoryia y sovremennost [The Indian law: history and nowaday]. M. Yzd-vo Mosk. un-ta. 1982. – 192 S.
Yndubala Devy dasy (Pozdeeva Y.V.). Dzhiotysh, yly vedycheskaia astrolohyia [Jyotish or vedic astrology]. 5-e yzdanye. M. Myr Uranyy. 2018. 296 s.
Velesova knyha so slovarëm. Per. y komment. Valentyna y Yulyy Hnatiuk [The Book of Veles with vocabulary]. – 11-e yzd. M.: Svet, 2018. – 608 s.
Havrylenko O.A. Antychni derzhavy Pivnichnoho Prychornomoria: bilia vytokiv vitchyznianoho prava (kinets VII st. do n.e. – VI st. n.e.) [Anciant states of Nothern Cost of Black Sea: the origins of domestoc law (VII c. B.C. – VI c. A.D.)]. Monohrafiia. Kharkiv. Parus. 2006. 352 s.
Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain. Khrestomatiia: navch. Posib [The history of Law and State of foreign countries]. Dlia studentiv yuryd. Spets. Vyshchykh zakladiv osvity. Za red. V.D. Honcharenka. – Kol. Uporiadnykiv: V.D. Honcharenko, O.D. Sviatotskyi, M.M. Strakhov, S.I. Pyrohova. – K.: Vydavnychyi Dim "In Yure". – 2002. – 716 s.

**Received: 14/08/2021**
**1st Revision: 20/09/2021**
**Accepted: 15/10/2021**

**B. Danylenko, PhD (Law), Advocate**
**Kyiv, Ukraine**

## THE VEDIC CULTURE AS THE SOURCE OF UKRAINIAN LAW

***The aim of this article is to determine the influence of vedic culture on the development of Ukrainian law.***

***The paper utilises the elements comparative study of law, linguistics, and deductive methods.***

***The vedic culture was rediscovered by Englishmen, when they conquered India. The colonialists discovered, that in this remote Asian country vedic culture was preserved and dominated local people.***

***On the basis of sacred books – Vedas – the complicated system of law was developed. It was fixed in written form in so called Dharma-shastras or Dharma-shustras. The colonial administration had to study Indian law to fulfill its duties. But for European people it was hard to understand its key concept – dharma. Dharma is a very complicated concept, that demonstrates high level of philosophic and legal thought. The indian vedic priests affirmed, that Vedas contain the whole vedic law and can not be changed. That is why the legal custom and law doctrine developed in India.***

***This peculiarity is common for Vedic law and Islamic law. Islam appeared thousands years after Vedas were written. One of the founders of Islamic Law descended from vedic culture. So the author makes the conclusion, that Islamic Law borrowed its concept of interpretation of sacred texts from vedic culture.***

***In XIX century linguistical studies of European scientists revealed the unexpected proximity of Indian and European languages and cultures. So scientists invented the term "indo-european". But historical science ignored the results of linguistical studies and localized vedical culture only in India.***

***Linguistical, archeological and written data show, that vedic culture, believes and law dominated on the territory of Ukraine for many thousands of years. Rus people (now called the Ukrainians) worshiped vedic gods and had their own Vedas. But Vedas were stolen by Ortodox Christian Church. This history is known thanks to "The Book of Veles", written by Rus (Ukrainian) vedic priests in IX century.***

***Modern Ukrainian linguists show the parallels between sanscrit, hindi and Ukrainian words about state and law. In XIX century many monuments with inscriptions were found in Crimea, that revealed the vedic origins of Europe. Most of them were taken by Russians and Englishmen and now are kept in Russian and British museums. One of them directly indicates on usage of Dharma-shastras in Crimea in III century A.D.***

***The Vedas is the most ancient source of Ukrainian law. It is the basis of its development.***

***Keywords: Vedas, dharma, India, Rus, Ukraine, state, Islamic law, Manusmriti, Rus Law.***

**Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.**
**Legal Studies, 2021; 4 (119): 29-33**
**УДК 349.6 (477)**
**DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2021/3.118-1**

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2021

**А. С. Євстігнєєв, д-р юрид. наук, проф.**
**ORCID ID: 0000-0001-6994-1069**
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна**

# ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ ПРОЄКТУ ЗАКОНУ ПРО ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗАБРУДНЕННЯ, ЩО ВИНИКАЄ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРОМИСЛОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Досліджено стан і перспективи правового регулювання модернізації та екологізації виробництва й економіки в цілому в Україні. Установлено, що для визначення найоптимальніших способів нормативно-правового стимулювання модернізації та екологізації виробництва в Україні слід враховувати національні особливості, що є в цій сфері. З-поміж таких особливостей визначено констатацію та підтвердження важливості вказаних змін, що систематично проголошується на рівні документів установчого і програмного характеру та норм-принципів, і водночас майже повне ігнорування цього на рівні норм, якими регламентовано конкретні правовідносини. Проаналізовано проєкт Закону України "Про запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності", реєстраційний номер 4167, зроблено висновок, що на відміну від уже чинних законодавчих актів щодо стратегічної екологічної оцінки й оцінки впливу на довкілля, які також входять у "пакет" євроінтеграційних зобов'язань України та передбачають процедури, в межах яких здійснюється оцінка можливих наслідків діяльності без установлення конкретних вимог до її параметрів, зазначений проєкт спрямовано на визначення таких параметрів (зокрема і визначених найкращими доступними технологіями), що вказує на його безпосередню спрямованість на стимулювання зазначених у попередньому реченні модернізації та екологізації.***

***Дійшли висновку, що прийняття доопрацьованого законопроєкту дасть можливість пришвидшити реалізацію сталого розвитку не "на папері", а в реальному житті, та суттєво покращить забезпечення екологічної безпеки.***

***Тому, незважаючи на необхідність суттєвого вдосконалення вказаного вище проєкту, його доопрацювання має відбутись якнайшвидше для того, щоб цей акт міг стати чинним законом, адже фактично йдеться про перший системний крок до реалізації державного стимулювання модернізації та екологізації економіки, які нині лише проголошуються на рівні документів програмного характеру та норм-принципів.***

***Ключові слова: екологічна безпека, сталий розвиток, контроль забруднення, зменшення забруднення, забруднення в результаті промислової діяльності.***

## ВСТУП

Людина як природна істота не може існувати за відсутності хоча б мінімально безпечного стану довкілля для неї. Водночас, глобальні процеси забруднення довкілля, зміни клімату, невідворотного виснаження ресурсів і зникнення величезної кількості флори та фауни, що лише прискорюються й останнім часом стають помітними для всього населення планети, інколи викликають навіть у представників сучасної науки відчуття невідворотності зникнення людського роду на Землі. Однак переконані, що цьому ще можна запобігти, поєднуючи міжнародні та національні механізми. На це власне і спрямована концепція сталого розвитку, одним з основних постулатів якої є твердження щодо необхідності збалансування економічних та екологічних інтересів, реалізація чого останнім часом відбувається шляхом модернізації й осучаснення виробництва, застосування найкращих доступних технологій, що гарантує суттєве зменшення або навіть повну відсутність негативного впливу на населення.

З погляду доктрини Київської школи екологічного права, що функціонує на базі кафедри екологічного права в Інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, забезпечення вказаного вище постулату правовими засобами слід із практичної точки зору реалізовувати на рівні екологічного законодавства, а з теоретичної точки зору слід розглядати й досліджувати в межах системоутворюючої складової (підгалузі) сучасного екологічного права – права екологічної безпеки.

Слід зазначити, що, незважаючи на увагу до проблем правового забезпечення екологічного права, яку останнім часом можна спостерігати не тільки з боку представників однойменної галузі права, але і з боку представників інших галузей, на сьогодні майже не здійснюють дослідження прогностичного характеру, в яких би детально і системно аналізувались можливі перспективи вдосконалення відповідного законодавства в контексті законопроєктів, що перебувають на розгляді Верховної Ради України, а також наводились конкретні пропозиції щодо цього, які можна було б використати у нормотворчому процесі загалом і законодавчому зокрема. Вважаємо, що зазначені дослідження прогностичного характеру є не тільки витребуваними з практичного погляду, але і збагачують науку, у межах якої певні правовідносини і правові явища можуть бути всебічно досліджені й оцінені в часовому вимірі "вчора-сьогодні-завтра" або "минуле-сучасність-майбутнє". За наявності більшої уваги вітчизняної юридичної науки до проведення таких досліджень швидкість та якість реальної, а не декларативної, модернізації та екологізації національної економіки суттєво б збільшились і покращились, що дозволило б реально захистити і зберегти конституційно визнані в Україні найвищі соціальні цінності – життя і здоров'я людини.

Зауважимо, що останнім часом державні інституції нарешті почали робити кроки у напрямку запровадження дієвих механізмів забезпечення модернізації та екологізації виробництва. Зокрема, в останні роки здійснено спроби адаптувати до законодавства ЄС національне законодавство з питань стратегічної екологічної оцінки й оцінки впливу на довкілля, прийнято низку актів щодо питань харчової безпеки, обмеження використання пластику тощо. Водночас, зазвичай новоприйняті норми не працюють ефективно, що обумовлюється недоліками їхньої підготовки (відсутність системного підходу, неврахування національних особливостей праворозуміння, правозастосування, правової культури і правосвідомості, доктринальних напрацювань тощо).

Враховуючи вказане, проведене у цій статті дослідження є актуальним і має теоретичне та практичне значення.

**© Євстігнєєв А. С., 2021**